

дій в Україні з обох сторін, щодо яких Київ також повинен випрацювати окрему політику. Не випадають з уваги військові навчання, які провадила Білорусь на своїй території. Що може стати серйознішою загрозою для України – це російська військова авіабаза в Білорусі [1, с. 17].

Таким чином, з моменту здобуття в 1991 році незалежності й виходом на міжнародну арену з якісно новим статусом, відносини між Україною та Білоруссю не носили стабільного характеру й змінювалися в залежності від зовнішніх і внутрішніх обставин, процесів та чинників, які відбувалися як на європейському континенті загалом, так і в середині кожної з країн. Здавалося, що після здобуття незалежності, країни залишать позаду "спадок" СРСР і позбавляться його у своїх відносинах, але його відображення, зокрема в незавершеній демаркації кордону, становлять одну із загроз для безпеки держав.

Великий вплив на контекст українсько-білоруської співпраці чинять їх відносини з ЄС та Росією. В умовах нестійкої геополітичної ситуації і залежності україно-білоруських відносин від російського фактору двохстороння співпраця на сучасному етапі потребує постійної уваги, прогнозування і передбачення розвитку, адже недооцінка можливостей політичного діалогу призводить до протистоянь, різного роду конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики: Україна – Білорусь. Дискусійна записка/ О. Бетлій, Є. Прейгерман. – Київ: Інститут світової політики, 2016. – 55 с.
2. Вдовенко С. М. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін/ С. М. Вдовенко. – Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2010. – С. 341 – 361.
3. Вівчар І. Ідея "слов'янського трикутника" та процеси регіональної інтеграції на пострадянському просторі/ Інна Вівчар// Сучасні україно-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Чернівці, 2012. – С. 13 – 21.
4. Інтерв'ю Лукашенко української программе "Шустер LIVE" // БЕЛТА – Новости Беларуси – Белорусское телеграфное агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.belta.by/ru/all_news/president/Intervju-Lukashenko-ukrainskoj-programmeShusterLIVE_i_664335.htm
5. Максак Г. Україна-Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу / Генадій Максак [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. – 13 с.
6. Макеев С. П. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005 – 2010 рр.)/ С. П. Макеев// Збірник наукових праць/ Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 44. – С. 112–116.
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України (повний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/106073>
8. Шаправський С. Стан та шляхи врегулювання проблеми державного кордону між Україною та Білоруссю/ С. Шаправський// Наукові записки. Серія "Міжнародні відносини". – Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2010. – Випуск 2. – С. 165–172.

Петрик Ю.

Науковий керівник – проф. Зуляк І.С.

ПОЛЬСЬКИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА (1113 – 1125 РР.)

Зовнішня політика завжди була одним із визначальних чинників розвитку тих чи інших держав. Питання миру та війни, домовленостей та суперечок завжди хвилювали суспільство, а істориків в першу чергу. Не винятком є і період XII ст. для Східної Європи, де на той час важливу роль відігравали Київська Русь та Польське князівство. Стосунки між ними нерідко визначали становище в регіоні, а інколи й в усій Європі.

З огляду на це, актуальність статті полягає у з'ясуванні особливостей русько-польських відносин у період перебування на київському престолі Володимира Всеволодовича Мономаха у 1113–1125 рр., зовнішньополітичної активності цих двох держав, впливу внутрішньої боротьби в Київській Русі на її стосунки із Польським князівством у заданий період. Вивчення цих питань на часі, адже дозволить краще зрозуміти витoki тогочасних русько-польських відносин, котрі є важливими для дослідження історії середньовіччя у Східній Європі.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти та особливості зовнішньополітичної діяльності Київської Русі в 1113–1125 рр. на основі її стосунків із Польщею, дослідити основні фактори і чинники, що її визначали, а також прослідкувати вплив внутрішньої нестабільності у тогочасній Київській державі на стан русько-польських відносин.

Для досягнення мети необхідно вирішити низку **завдань**:

1) визначити внутрішнє та зовнішнє становище Київської Русі та Польщі під час правління в Києві Володимира Мономаха;

2) дослідити вплив Болеслава III на стан справ всередині Київської Русі у заданий період;

3) показати проблеми і перспективи стосунків між державами в 1113–1125 рр.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини між Київською Руссю та Польщею у 1113–1125 рр. в

контексті боротьби за Волинське князівство.

Предмет наукового дослідження – дипломатичні та військові стосунки Русі з Польським князівством у часи князювання в Києві Володимира Мономаха, участь руських князів у союзах із Польщею, вплив польсько-руських відносин на співвідношення сил у Європі.

Джерельною та історіографічною базою дослідження виступили Літопис руський за Іпатським списком під редакцією Л. Махновця [4], «Хроніка польська» Вінцентія Кадлубка [7], «Аннали або Хроніки славного Королівства Польського» Яна Длугоша [6], а також наступні праці: «Суспільно-політичні рухи в Київській Русі» М. Брайчевського [1], «Князівські династії Східної Європи (кінець IX-початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль» Л. Войтовича [2], «Древняя Русь в Польской истории Яна Длугоша (книги I – VI)» Н. Щавелевої [5] та «Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.» О. Головка [3].

На початку XII ст. Київська Русь та Польське князівство відігравали важливу роль у політичному та економічному житті Європи. Держави займали вигідне географічне положення, а це, за наявності стабільної політичної ситуації всередині країн, дозволяло їм збагачуватись за рахунок торгівлі. Проте, якщо становище тогочасної Польщі було ще більш-менш стабільним, то в Київській Русі час від часу виникали династичні конфлікти між представниками роду Рюриковичів з приводу наслідування влади як в столиці, так і в інших важливих містах держави.

У 1113 р. у Києві відбувається нова зміна влади. Помер Святополк Ізяславич, а з його смертю в місті розпочинаються повстання та єврейські погроми, що було результатом доволі невдалого правління цього князя. На престол запросили кузена Святополка – Володимира Всеволодовича Мономаха, який, хоч і не зпершого разу, проте погодився взяти владу у свої руки [4]. Його небажання займати київський престол намагається пояснити М. Брайчевський, котрий зазначає, що своїм приходом до влади Володимир порушував т. зв. принцип «почерговості», котрий діяв ще з 1054 р. (цей принцип зумовлював те, що син молодшого Ярославича (Всеволода) – Володимир не міг зайняти Київ раніше синів середнього Ярославича – Олега та Давида (Святославичів). По-друге, навіть якщо й відкинути «почерговість», то згідно із рішеннями Любецького з'їзду («нехай кожен тримає свою вотчину»), новим великим князем мав стати син покійного Святополка – Ярослав [1]. Ці суперечності в певній мірі загострювали внутрішнє становище Русі.

Володимир Мономах вів об'єднавчу політику стосовно руських земель. Це не могло подобатись волинському князю Ярославу Святополковичу, котрий намагався проводити дії, незалежні щодо Києва [3, с. 66]. Як уже згадувалось, Ярослав цілком міг вважати себе законним правонаступником великокнязівського престолу після батька. Підтвердження цієї думки знаходимо у «Хроніці» Яна Длугоша. Автор твору повідомляє, що Володимир вбачав у Ярославі серйозну загрозу для своєї влади [6, с. 346]. Якщо волинський князь всерйоз претендував на Київ, то Мономах не дарма побоювався цього, адже Ярослав був пов'язаний родинними зв'язками із представниками правлячої в Польщі династії П'ястів. Його сестра Збислава була дружиною польського князя Болеслава III Кривоустого, сестра ж Болеслава була заміжною за Ярославом [2].

Не варто забувати і той факт, що в Галичині при владі перебували Володар та Василько Ростиславичі, котрі ще з кін. XI ст. були суперниками як для Польського князівства, так і для волинських Ізяславичів, представником яких був Ярослав [4]. До того ж, згідно із припущенням М. Баумгартена, дружиною Володаря була якась поморська княжна [2]. На той час Помор'я всіляко противилось польським князям, котрі постійно намагалися підкорити його своєму впливу. Тому, якщо версія Баумгартена вірна, то це ще більше загострювало галицько-польські протиріччя.

Володимир, у свою чергу, намагався встановити дружні стосунки із Ростиславичами, яскравим прикладом чого виступає шлюб його сина Романа з донькою Володаря [4].

У 1117 р. Мономах збирає армію, взявши із собою Давида Святославича та обох Ростиславичів, та іде на місто Володимир проти Ярослава. Причиною, очевидно, була непокоря волинського князя. Похід завершився тим, що Ярослав змушений був визнати зверхність Мономаха над собою, а також пообіцяв допомагати Києву в разі необхідності [6].

Проте, вже у 1118 р. проти волинського князя, згідно Київського літопису, повстають власні бояри. Цей виступ він придушити не зміг, а тому змушений був рятуватись втечею до Угорщини [4]. На Волинь після цього прибуває княжити син Володимира Андрій. Цілком імовірно, що Володимир побоювався, аби Волинь не була взята поляками (чи угорцями) [4; 6, с. 349]. Це наштовхує на думку, що повстання бояр могло бути організоване київським князем. Крім цього, Длугош повідомляє, що Володимир, наляканий різноманітними повідомленнями про можливий заколот Ярослава проти себе, напередодні бунту бояр викликав його в столицю. І хоч київський князь обіцяв не чинити йому ніякого зла, Ярослав відмовився [6, с. 348 – 349], що могло бути використано зі сторони Києва, як формальне порушення минулорічних домовленостей. Натомість, у польського хроніста не знаходимо жодних відомостей про боярське повстання, згадуване в літописі. На нашу думку, можливим видається той факт, що й повстання, як такого, могло не бути. Володимир міг скористатися непокорою Ярослава, надіслати на місто Володимир військо на чолі з Андрієм, що й зумовило втечу волинського князя. А виступ бояр міг бути дописаний літописцем для того, аби зняти

вину із Мономаховичів за вигнання Ярослава зі свого уділу.

Інше питання полягає в тому, чому Ярослав відправився в Угорщину, а не одразу в Польщу. О. Головка припускає, що Болеслав III не міг тоді допомогти родичу через бунт палатина Скарбимира всередині самої Польщі, а також через війну Польщі проти Помор'я [3, с. 67]. До того ж, першою дружиною Ярослава була донька короля Угорщини Ласло I, що робило можливою допомогу зі сторони угорців [2]. Тим не менш, у Яна Длугоша немає відомостей про перебування Ярослава в Угорщині, він повідомляє лише про його приїзд до Польщі [6, с. 348]. Імовірно видається те, що бунт Скарбимира проти Болеслава III міг бути спровокований Володимиром Мономахом, котрому аж ніяк не була вигідною підтримка Ярослава зі сторони польського князя.

В Угорщині, вочевидь, ніхто колишньому волинському князю не допоміг, тому він таки їде в Польщу. Київський літопис повідомляє, що у 1120 р. Володимир послав проти поляків сина Андрія із «поганими» (скоріш за все, мова йде про половців) [4]. Можливо, що причиною походу виступило те, що Болеслав III погодився допомогти Ярославу, а виступ, організований Мономахом, був контрударом по прикордонних територіях, адже навряд чи київський князь посилав армію для «повернення» колишнього князя Волині.

У 1121 р. Ярослав не без допомоги поляків здійснив виступ на місто Червен, проте він не вдався [4]. Таким чином, прикордонні військові акції, здійснені руською та польською сторонами в 1120 – 1121 рр., закінчилися невдачею Ярослава та його союзників.

У 1122 р. поляки вдалися до доволі неординарних дій: згідно з Київським літописом, «ляхи підступно схопили Володаря» [4]. Ростиславичі, як вже згадувалося, виступали союзниками Володимира та, імовірно, були учасниками подій 1020–1021 рр. Вінцентій Кадлубек повідомляє більш розгорнуту версію подій. Петро Власт, котрий походив зі знаті та перебував у найближчому оточенні до польського князя, відправився до Володаря Ростиславича під виглядом втікача та, вочевидь, пообіцяв допомогу. Ввійшовши в довіру до перемишльського князя, він викрав його під час бенкету. Після цього хтось із синів Володаря сплатив великий викуп за батька [7, с. 145–147]. Длугош причиною викрадення вважав не ситуацію щодо Волині, а часті напади Володаря на польські землі (можливо, згадувані напади були частиною прикордонних акцій зі сторони Мономаха – прим. авт.). Болеслав III просив інших руських князів «заспокоїти» перемишльського правителя, проте ці дії не досягли успіху. Що цікаво, Длугош навіть наводить місцевість, де схопили Володаря – Високе. І зробили це не на бенкеті і не Петро Власт, а польські рицарі в ході битви [6, с. 358–359]. Тим не менш, епізод із Властом та викраденням князя у Длугоша теж присутній, проте чомусь мова йде про 1134 р., а не про 1122 р., та й викрадали не Володаря, а тогочасного київського князя Ярополка Володимировича [6, с. 390–393]. Ці неточності у творі польського хроніста призводять до ряду помилок в його описі наступних подій.

У 1123 р. Ярослав знову здійснює похід. На цей раз він виступив на Володимир, а в склад його війська входили польські, угорські та чеські найманці. Що цікаво, на його боці виступили також Володар та Василько Ростиславичі [4]. Длугош повідомляє, що з ними був і Володимирко, син Володаря [6, с. 361]. Імовірно, участь цих князів у виступі була умовою визволення Володаря з польського полону. Місто було взято в облогу, а Мономах та його син Мстислав не встигали прийти на поміч. Чисельна перевага була на боці Ярослава, а тому він пропонував мешканцям міста просто здатися «законному князю». Проте, як згадує літопис, його вбивають «двоє ляхів». Після цього військо розходиться, а згодом учасники походу надсилають в Київ послів із вибаченнями за участь в облозі Володимира [4]. Смерть Ярослава була вигідна Мономаховичам, тому цілком імовірно, що Андрій Володимирович підкупив двох найманців із союзного війська, аби ті вбили керівника походу.

Ян Длугош оповідає про ці події зовсім по-іншому. Згадується точна кількість угорської та польської кінноти (7 тисяч); у поході взяв участь сам Болеслав III, а також брат угорського короля Кальман; міста Червен, Белз та Володимир були взяті; війська навіть дійшли до Києва, почали штурм, проте Ярослав був поранений та помер, після чого Болеслав III та Кальман примирилися з Мономахом [6, с. 365–366]. Хоч події походу Ярослава у Длугоша є доволі деталізованими, Н. Щавелева вважає облогу Києва вигадкою чи помилкою, оскільки руські джерела не містять жодної інформації про наступ на Київ у 1123 р. [5, с. 417]. В такий спосіб і закінчилася історія конфлікту Ярослава Святополковича проти Володимира Мономаха та його синів. Волинське князівство підпорядковалося Києву та Мономаховичам.

Можемо підсумувати, що період правління Володимира Мономаха в Києві (1113–1125 рр.) ознаменувався локальними сутичками між руською та польською сторонами, зокрема, польська втрутилася у міжусобиці всередині Русі. У конфлікті Ярославом було використано іноземну допомогу, в тому числі безпосередньо від Болеслава III Кривоустого. Хоча події 1117 – 1123 рр. були локальними та, вочевидь, не відіграли надто важливої ролі у польсько-руських стосунках, проте дещо погіршили відносини між державами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський М. Вибране / М. Брайчевський. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2009. – Т.1. – 720 с.
2. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича,

2000. — 649 с.
3. Головка А. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. / А. Головка. – К.: Наукова думка, 1988 – 137 с.
  4. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI + 591 с.
  5. Щавелева Н. Древняя Русь в Польской истории Яна Длугоша (книги I – VI) / Н. Щавелева. – М.: Памятники исторической мысли, 2004. – 495 с.
  6. Jan Długosz. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, księga 3 i 4 / Przełożyła J. Mrukówna. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 444 s.
  7. Mistrz Wincenty Kadłubek. Kronika Polska / Przełożyła i opracowała B. Kürbis. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 319 s.

Баран Б.

Науковий керівник – проф. Зуляк І. С.

ПРОТИДІЯ УПА ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Діяльність Української Повстанської Армії на Закерзонні та протидія депортаційним процесам на цих теренах привертала увагу широкого кола дослідників. Хоча тепер Підляшшя, Надсяння, Холмщина та Лемківщина – етнічні українські землі – адміністративно належать сучасній Польщі, інтерес до нелегкої долі українського населення цього краю є істотним. Українська інтеграція до європейського суспільства спричинила те, що дослідження білих плям (історії) українсько-польських стосунків є досить актуальним. Також це пов'язано зі загостренням ситуації між польським та українським народами через неоднозначну оцінку дослідниками і публіцистами подій, що мали місце на Волині в 1943 році та Закерзонні 1944-1947 років. Заідеологізованість заважала вивчити і позиціонувати згадану проблему всебічно та неупереджено. Недостатня кількість наукових досліджень та надлишок медійних маніпуляцій зумовлює постійні політичні зловживання темою як в українському, так і польському суспільствах.

Мета статті – надати оцінку актуалізації концепту протидії УПА депортаціям українців Закерзоння в історіографічних працях науковців та інформаційному просторі зацікавлених сторін. Мета спричиняє такі **завдання**:

1. Осмислити і порівняти тематичні праці сучасних українських та польських науковців;
2. Здійснити моніторинг засобів масової комунікації на предмет апеляції до теми дослідження та споріднених з нею аспектів українсько-польського минулого;
3. Розробити авторську класифікацію історіографії питання;
4. Окреслити цілісну картину історіографічної проблеми теми.

Об'єктом дослідження є контентна база праць, що стосуються Закерзоння у період 1944-47 років, суспільно-політичних трансформацій і воєнних конфліктів терену. **Предметом** дослідження є історичні оцінки та інтерпретації значення діяльності УПА в окреслених умовах. Для здійснення завдань застосовано історико-хронологічний, ретроспективний, проблемний та порівняльний **методи** розгляду і критичного аналізу досліджуваного матеріалу.

Хронологічні рамки роботи визначенні періодом від осені 1944 року до грудня 1947 року, коли Польські війська розпочинають заключну стадію примусового виселення українського населення з території Закерзоння – так звана Операція «Вісла».

Звертаючись до історіографії, ми пропонуємо розглядати її у таких фреймових структурах: «хто досліджує», «як описує», «на що акцентує». Логічно розпочати з категорії «хто досліджує»: до першої підгрупи зарахуємо українських дослідників; до другої – українських дослідників-діаспорян; до третьої – польських дослідників. Цій категорії у статті відведено чільне місце як базі для подальшого поглиблення дослідження.

У категорії «як описує» вбачаємо три підгрупи: автори, які працюють в межах історичної сухості та скрупульозності в доборі фактажу; автори, які маневрують між ретроспективними епізодами і свідченнями усної історії, споминами очевидців, мемуаристикою; автори, котрі вдаються до метафорики, рефлексій, стилістичних фігур, що мають маніпулятивне забарвлення. Тому закономірно доводиться констатувати значну кількість заангажованих та одновимірних історичних матеріалів, що стосуються теми нашого дослідження. Звідси випливає те, що у категорії «на що акцентує» виокремлюємо такі підгрупи: «українська сторона винна – польська жертва»; «польська сторона винна – українська жертва»; «соціалістичний режим винен – українці і поляки стали заручниками ситуації».

Розгляньмо докладніше першу фреймову структуру – погляди відомих науковців сучасної України. Одним із перших, хто дослідив діяльність ОУН-УПА на Закерзонні, є Володимир Сергійчук, його праці: «Трагедія українців у Польщі», [18.]; та «Український здвиг: Закерзоння. 1939-1947» [19], де висвітлено діяльність УПА, як єдиного захисника українського населення перед терором польських банд формувань на Закерзонні. Завдяки боротьбі ОУН-УПА на цих теренах, польським і радянським